

Jak politika ulamuje z ekonomiky a lidských práv

Se sedm let poté, co se roku 2000 zhroutil režim premiéra Slobodana Miloševiče, prochází Srbsko obtížnou přeměnou, jež položí základy budoucí prosperity. Od počátku roku 2008 se však ekonomická situace zhoršuje v důsledku působení řady neekonomických faktorů. Makroekonomická stabilita je pořád křehká, demokracie upevněná jen napolo a korupce velmi rozšířená. Nejzranitelnější skupiny – nezaměstnaní, lidé se zdravotním postižením, staří, chudí a vyloučení, ženy a děti – se pořád jen obtížně dostávají k základním službám.

Centrum žen pro demokracii a lidská práva
Mirjana Dokmanović, PhD
Danica Drakulić, PhD

Rok 2008 začal dramatickým politickým otřesem, který bude ovlivňovat zemi po řadu let. Kosovo a Metohija¹ jednostranně vyhlásily nezávislost. Srbská vláda ji okamžitě odmítla, ale mezinárodní společenství nezávislost Kosovo a Metohije silně podpořilo. Tato situace měla za důsledek zpomalení jednání s Evropskou unií o dohodě o stabilizaci a připojení k EU, pád vlády, vyhlášení parlamentních, provinčních² a místních voleb na den 11. května, projevy znepokojení zahraničních investorů a otřes na trhu cenných papírů.

Ačkoliv vládní představitelé projevují optimismus nad makroekonomickou výkonností země a spokojenost se vším, čeho bylo dosaženo, nezávislí experti jsou ve svých prognózách zdrženlivější. Neexistuje politický konsensus o integraci do Evropy a opět se začala projevovat politická nestabilita. Neustálé politické krize ohrožují ekonomické reformy, které se provádějí pomalu a se slabými výsledky.

Klíčové makroekonomické ukazatele

Srbsko dosáhlo ve svém přechodu k tržnímu hospodářství významných ekonomických výsledků. Od začátku přechodu před sedmi lety vzrostl HDP téměř o 50 %. V průběhu posledních dvou let však došlo v ekonomice k dramatickým výkyvům. Nejvyšší růst HDP byl zaznamenán roku 2006; za rok 2007 však průmyslová výroba vzrostla pouze o 4 %. Tento nevyvážený růst byl doprovázen obrovským nárůstem platů – v průměru o 20 % až 30 % – a značným uvolněním finančních omezení, což mělo za následek významné zhoršení ekonomiky. Po přebytku státního rozpočtu ve výši 0,75 % HDP dosaženém v roce 2005 následoval roku 2006 deficit ve výši 1,5 % HDP. Deficit platební bilance dosáhl roku 2006 13 % HDP a roku 2007 13,9 %. Zahraniční zadluženost vzrostla na 62 % HDP.³

Domácí trh je silně závislý na dovozech, protože domácí výroba pořád nestačí uspokojit poptávku. To zvyšuje deficit zahraničního obchodu. Rostoucí

domácí poptávka, deficit zahraničně obchodní bilance a rostoucí zadlužení společně ohrožují splnění makroekonomického plánu. Ve státním rozpočtu na rok 2008 vláda ohlásila škrt ve veřejných výdajích (10 %), subvencích (5 %) a investicích (kolem 20 %). Ovšem v rozporu s vyhlášenou politikou přísné kontroly platů ve veřejném sektoru vláda nedávno souhlasila s jejich zvýšením.⁴

Tato makroekonomická situace je společným důsledkem dlouhodobě expanzivní fiskální politiky a restriktivní měnové politiky. Platy a spotřeba vzrostly příliš rychle v prostředí nedostatečné a neadekvátní domácí nabídky, což vedlo k nárůstu závazků vůči cizím zemím. Po celé období přechodu rostly trvale platy jak ve veřejném, tak soukromém sektoru, a to rychleji než produktivita (Statistický úřad).

Poté, co mise IMF vyhodnotila makroekonomické trendy Srbska v roce 2006, doporučila v březnu 2007 výrazné snížení spotřeby ve veřejném sektoru a pro rok 2007 přebytek státního rozpočtu ve výši 2,75 %. Vláda navrhla rozpočtový deficit 2,75 % HDP.⁵ Doporučení IMF jdou opačným směrem než snahy vlády o expanzivní fiskální politiku. Podle stanoviska IMF by vláda neměla využívat fiskální politiku ke stimulaci výroby, pokud nebude reformován veřejný sektor (což by znamenalo snížení platů a zaměstnanosti v tomto sektoru). Fiskální politika by měla být v budoucnu restriktivní.

Slabým bodem předchozí fáze přechodu byla nízká úroveň investic v poměru k HDP. S tím byla spojena vysoká míra nezaměstnanosti. V době, kdy oficiální míra nezaměstnanosti dosahuje 20 %, fixní investice představují pouze 18 % HDP (Ministerstvo financí). První z těchto čísel je mnohem vyšší než evropský standard, zatímco druhé je mnohem nižší. Růst investic ze zahraničí má klíčový význam pro ekonomický úspěch Srbska, ale to bude vyžadovat politickou a makroekonomickou stabilitu stejně jako vysoce kvalitní institucionální systém a prostředí příznivé podnikání.

V současné situaci, kdy vládní nespokojenost s výsledky přechodu, nabývají na síle radikální politické síly. To dále komplikuje politickou scénu už nyní zatíženou neřešenými politickými problémy. Sílicí nejistota pravděpodobně zavede do slepé uličky integraci do EU, povede k posílení ekonomických monopolů, způsobí další snížení ekonomické konkurenceschopnosti, výrazné výkyvy cen na burze cenných papírů

a směnných kurzů, zvýšení korupce, zostření sociálních rozdílů a snížení životní úrovně.

Chudoba

Nějaký druh sociální podpory dostává přes 450 000 občanů. Hranice absolutní chudoby je 160 USD na spotřebitelskou jednotku a měsíc. Míra chudoby se v letech 2002 až 2007 snížila ze 13,3 % na 6,6 %, což je pokles o skoro půl milionu lidí. Dalšího půl milionu však zůstává velmi blízko hranice chudoby. Rozhodujícím faktorem určujícím úroveň spotřeby domácnosti je získání nebo ztráta zaměstnání. Více než polovina všech domácností s dětmi (56,2 %) se sama označuje za chudé a svou finanční situaci za špatnou až velmi špatnou.

Velká rizika hrozí také důchodcům. V lednu 2008 pobíralo 60 % důchodců (760 000) méně než 300 USD měsíčně a z nich 13 % muselo vyjít s pouhými 150 USD.⁶ Trvalou a stále rozsáhlejší podporu potřebují také další rizikové skupiny, jako jsou děti, staří lidé, lidé se zdravotním postižením a Romové.

Děti

Podle údajů, které shromažďuje UNICEF, přetrvává v sociálním zajištění dětí řada problémů. Sociální vyloučení hrozí řadě skupin: chudým dětem, romským dětem, dětem se zdravotním postižením, dětským obětím zneužívání, zanedbávání, vykořisťování a násilí, dětem trvale žijícím v ústavech. Pro zlepšení jejich situace má klíčový význam reforma systému dávek poskytovaných v hotovosti. Zlepšení finanční podpory jim umožní dosažení minimální životní úrovně a lepšího přístupu ke službám.

V chudobě nebo na hranici chudoby žije přes 300 000 dětí. Chudé domácnosti s dětmi vydávají skoro 80 % příjmů na jídlo, nájemné a jiné náklady související s bydlením. Na ostatní potřeby zůstává velmi málo. Většina dětí z chudých rodin žije mimo městské oblasti, což znamená, že mají dál do škol, nemocnic, zdravotních středisek, sportovních zařízení atd. Přes 6 % dětí žijících pod hranici chudoby nechodí do základní školy. Je mezi nimi vyšší výskyt chronických nemocí. Děti žijící ve venkovských a méně rozvinutých oblastech (jihovýchodní a západní Srbsko) jsou potenciálně ohroženy sociálním vyloučením jak v důsledku nízkých příjmů, tak „socio-kulturní“ chudoby.

Zvlášť velké riziko hrozí romským dětem: více

* Vzhledem k nedávnému oddělení Černé hory od Srbska v červnu 2006 nejsou k dispozici údaje o BCI a GEI pro samotné Srbsko.

1 Srbská provincie, jejíž status byl určen rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1244,

2 V autonomní provincii Vojvodina.

3 Economist Magazine, No. 323/2006.

4 Economist Magazine, No. 403/2008.

5 Economist Magazine, No. 356/2007.

6 Blic Daily, dostupné na www.blic.co.yu/ekonomija.php?id=30849. Staženo 18. února 2008.

než 80 % je chudých, pouze 4 % navštěvují školku. Kojenecká úmrtnost a úmrtnost dětí do pěti let je u Romů třikrát vyšší než u ostatního obyvatelstva. Ačkoliv základní školu navštěvuje 76 % dětí, dokončí ji pouze 13 %. Střední školu navštěvuje pouze 4,8 % dívek a 12,2 % chlapců.

Děti se zdravotním postižením jsou nejen vyloučeny ze zdravotní péče a vzdělávání, ale trpí také izolací a zavrhováním. Jejich rodiče často nedostávají přiměřenou podporu od státu. Skoro polovina chudých dětí nedostává dětské příspěvky, přičemž 19 % nejbohatších rodin je pobírá.

Lidé se zdravotním postižením

Srbsko přijalo roku 2006 Zákon o předcházení diskriminaci osob se zdravotním postižením a roku 2007 Konvenci OSN o právech osob se zdravotním postižením. Podle zákona jsou státní orgány povinny zajistit osobám se zdravotním postižením veřejné služby a přístup do různých zařízení. Zatím však tento zákon není dostatečně uplatňován. Podle údajů Střediska pro rozvoj vstřícné společnosti nemá 79 % osob se zdravotním postižením práci, 70 % jich žije v chudobě a 50 % nedokončilo základní školu. Ze 23 000 osob registrovaných roku 2006 na úřadech práce pouze 316 našlo zaměstnání, přestože byla přijata opatření k jejich zvýhodnění. K hlavním příčinám tohoto neúspěchu patří neochota zaměstnavatelů upravovat pracoviště podle potřeb lidí se zdravotním postižením a neexistence dopravy do práce.

Ačkoliv lidé se zdravotním postižením představují 8 - 10 % obyvatelstva, ve veřejném životě jsou neviditelní.

Ženy

Ženy jsou pořád rozsáhle diskriminovány ve veřejném i soukromém životě. Zaměstnavatelé je diskriminují na pracovišti, čímž porušují Zákoník práce. Ženy to často snášejí ze strachu, že přijdou o práci nebo ji nedostanou. Výzkum provedený Nezávislým odborovým svazem ukazuje, že rozdíly mezi mzdou mužů a žen činí 10 - 30 %. Ženy jsou často diskriminovány několika způsoby najednou pod záminkou věku, etnického původu, zdravotního postižení a sexuální orientace. Široce je rozšířeno násilí proti ženám včetně domácího násilí a sexuálního obtěžování.

Práva pracujících

Restriktivní ekonomická politika je v rozporu se zájmy pracujících. Sociální nespokojenost nadále roste, ale odborové organizace jsou slabé. Roku 2007 stávkovali na protest proti nízkým platům policisté, dělníci v kovozpracujícím a textilním průmyslu, pracovníci justice, základních a středních škol a veřejné správy. Řada pracovníků držela hladovku.

Velkým problémem je nedostatečná bezpečnost práce. Růst počtu pracovních úrazů na stavbách, kde počátkem roku 2008 zahynulo 14 pracovníků a těžce se zranilo dalších 112, vedl Ministerstvo práce a sociálních věcí k vyhlášení šestiměsíční kampaně zpřísněných inspekcí, která měla zajistit dodržování bezpečnostních norem zaměstnavateli. Nevládní organizace působící v oblasti lidských práv trvají na tom, aby se tato úroveň inspekce stala normou.

Špatné zacházení s pracovníky a jejich šikánování,

kteří je velmi rozšířeno, se stalo předmětem pozornosti veřejnosti teprve nedávno. Studie ukazují, že každý čtrnáctý muž a každá třetí žena se stali nejméně jedenkrát obětí sexuálního obtěžování na pracovišti. Sekretariát autonomní provincie Vojvodina pro rovnost v pracovních, zaměstnaneckých a genderových otázkách zahájil začátkem roku 2008 za podpory odborů přípravu zákona, který by zakázal emocionální šikánu na pracovišti.

Zdravotnictví

Ekonomické reformy byly doprovázeny reformami veřejných výdajů. Od roku 2001 postupně vzrůstaly veřejné výdaje na školství, zdravotnictví, sociální ochranu a obecné veřejné služby, měřené jejich podílem na HDP. Roku 2007 vydalo Srbsko na zdravotnictví 6,5 % HDP. Počínaje rokem 2002 se země postupně posouvá od povinného státního zdravotního pojištění směrem k soukromému zdravotnictví.

V tomto novém prostředí se vytvořila značná propast mezi malým počtem bohatých a velkým množstvím zchudlých občanů, která začala ohrožovat zdraví a přežití mnoha rodin a jejich přístup ke zdravotní péči. Chudým, nezaměstnaným a důchodcům ztěžují přístup ke zdravotním službám jejich vysoké ceny, což platí zejména pro privatizované služby.

Podle zjištění inspekce má 40 % porodnic nadále problémy s infrastrukturou a hygienou. Na řadu hroživých skutečností, např. strádání marginalizovaných skupin, upozornil UNICEF. Spousty dětí nemají zajištěny zdravotní služby ani jinou ochranu. Dětská úmrtnost je výrazně vyšší než evropský průměr, mimořádně je vysoká v některých obcích a u Romů.⁷

Vláda už do současné doby přijala nebo nahrála celou řadu celostátních strategií a akčních plánů, které mají za cíl zlepšení sociálního postavení, zaměstnanosti, zdravotního stavu a vzdělání zranitelných skupin, jako jsou děti, mládež, ženy, Romové a osoby se zdravotním postižením. Vyšší efektivitu a lepší úroveň sociálních služeb měla zajistit Strategie rozvoje sociální péče přijatá roku 2005. Její účinek však maří neexistence účinných realizačních a kontrolních mechanismů.

Diskriminace a korupce

Občanský sektor je mimořádně aktivní v prosazování mezinárodních a evropských standardů v ochraně lidských práv včetně práv žen, menšin a dětí. Stínové zprávy a analýzy vypracované řadou nevládních organizací ukazují, že se tyto mezinárodní standardy pro ochranu žen, dětí, Romů, národních menšin a jiných zranitelných skupin neuplatňují v praxi a že nejsou dobře chráněna ekonomická a sociální práva. Ačkoliv diskriminační jednání zakazuje Ústava i mnohé zákony, tyto normy se nedodržují. Srbsko stále posttrádá komplexní systém ochrany, který by byl schopen vypořádat se se široce rozšířenou přímou a nepřímou diskriminací. A vláda přes požadavky nevládních organizací nepřijala samostatný zákon proti diskriminaci ani zákon o genderové rovnosti.

Úsilí o nastolení právního státu a rovnosti v přístupu ke zdrojům a základním službám navíc maří korupce, rozšířená ve všech sférách veřejného života. Řadu případů korupce pranýřovala Antikorupční rada, která je poradním orgánem vlády. Rada také ukázala, jak otevřel cestu bezuzdné korupci Zákon o privatizaci schválený roku 2001, který umožnil vytváření monopolů, praní peněz, 'tunelování' společností ve státním nebo společenském vlastnictví, 'magnátů' a skupinami mocných lidí', kteří dělají zákony tak, aby vyhovovaly jejich osobním zájmům. ■

Odkazy

Alternativní zpráva pro výbor CEDAW, 30. března 2007. Autonomní ženské centrum Bělehrad: www.womenngo.org.yu/images/serbiaalternativereport.pdf.

Bělehradské centrum pro lidská práva, 2005. „Human Rights in Serbia and Montenegro 2005: Legal provisions, practice and awareness in the State Union of Serbia and Montenegro compared to international human rights standards.“ www.bgcenter.org.yu/index.php?p=336.

Bělehradské centrum pro lidská práva, 2007. „Human Rights in Serbia and Montenegro 2005: Legal provisions, practice and awareness in the State Union of Serbia and Montenegro compared to international human rights standards.“ www.bgcenter.org.yu/index.php?p=491.

Economist magazine, www.emportal.co.yu/en/.

Sít výborů pro lidská práva v Srbsku, září 2007: „Serbia: Alternative Report submitted pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities.“ Vojvodina Center for Human Rights.

Rozvojový úřad republiky, 2007: „Human Development Analysis of Serbia.“ Bělehrad.

Antikorupční rada, 17. května 2007. Pani Verica Barac, předsedkyně Antikorupční rady: „The Law on Privatization protects the interests...“. Staženo 3. března 2008 z www.antikorupcija-savet.sr.gov.yu/eng/view.jsp?articleId=533.

Antikorupční rada, 11. května 2007. „Most important issues in the fight against corruption in Serbia.“ Staženo 4. března 2008 z www.antikorupcija-savet.sr.gov.yu/eng/view.jsp?articleId=535.

Vláda Srbska, 2. srpna 2007. „Second Report on the Implementation of the Poverty Reduction Strategy in Serbia.“ Staženo 17. ledna 2008 z webových stránek Strategie snižování chudoby: www.prsp.sr.gov.yu/engleski/dokumenta.jsp.

Vláda Srbska, webové stránky: www.srbija.sr.gov.yu/?change_lang=en.

Ministerstvo financí, 2008. „Makroekonomická data.“ Staženo 2. dubna 2008 z: www.mfin.sr.gov.yu/eng/14.

Ministerstvo práce a sociální politiky: www.minrzs.sr.gov.yu/portal/.

Statistický úřad: www.statserb.sr.gov.yu.

UNICEF, 2007. *The State of Children in Serbia 2006: Wit Focus on Poor and Excluded Children*. Bělehrad: UNICEF Belgrade.

Vojvodinské centrum pro lidská práva, 2007. „Vojvodina/Serbia: Alternative Report submitted pursuant to Article 25 Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities.“

⁷ Podle šetření *Multiple Cluster Survey 2005* je kojenecká úmrtnost v romských osadách 26 promile a úmrtnost dětí do pěti let 29 promile, což je skoro trojnásobek oficiálního průměru pro Srbsko (9,1 resp. 10,4 promile).